

Tomáš Priehradný

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

tomas.priehradny795@edu.ku.sk

Abstract: Wittgenstein proved the impossibility of private language, which has its roots in Cartesian psychological models. The fundamental problem that motivated Wittgenstein's reflections is the question of the possibility or impossibility of understanding other people's feelings. If these mental states are hidden from others, it is impossible to know them. Wittgenstein's model is social and based on shared normativity. However, when we enter the field of psychiatry, we encounter a deeper level of the question of how to understand the suffering of others. Psychosis is incomprehensible because it does not participate in shared normativity. This paper analyzes this problem. Its aim is to highlight the role of therapy in this context. Therapy has the potential to "make the private public" due to its ability to expand normativity and include non-standard cases of mental disorder.

Key words: Wittgenstein, psychosis, private language

Úvod

Neskorá filozofia Ludwiga Wittgensteina predstavuje radikálny rozchod s tradíciou solipsistického subjektivismu. Jadrom tejto zmeny je argument proti súkromnému jazyku, ktorý problematizuje ontologický status a poznateľnosť mentálnych stavov druhého človeka. Wittgenstein nahrádza karteziánsku introspekciu modelom sociálnej normativity, v ktorom je význam konštituovaný verejným riadením sa pravidlami v rámci špecifických foriem života.

Tento príspevok rozširuje wittgensteinovský rámec o dimenziu psychopatológie. Domnievam sa, že fenomén psychózy predstavuje pre argument proti súkromnému jazyku zásadnejšiu výzvu než bežná senzorická skúsenosť (napr. bolesť). Text predkladá neštandardnú interpretáciu, podľa ktorej Wittgenstein nepopiera existenciu privátnych mentálnych stavov, ale dekonštruuje možnosť ich zmysluplnej artikulácie mimo sféry intersubjektivity. V záverečnej syntéze poukazujem na funkciu psychoterapie ako procesu, ktorý umožňuje normatívny posun – tranzíciu subjektívnych „proto-pravidiel“ do verejného diskurzu.

Wittgenstein (1979, §243) vo svojej neskorej filozofii predložil argument proti súkromnému jazyku. Tento jeho argument je motivovaný otázkou o poznateľnosti mentálnych stavov druhého človeka. Wittgenstein (1979, §244) problém otvára otázkou, ako môžem rozumieť druhému, keď tvrdí, že má bolesti. Bolesť je mentálny stav, ktorý je nám skrytý. Nevieme, čo druhý prežíva bezprostredne, ale len sprostredkovane na tom, ako sa druhý prejavuje navonok (Wittgenstein, 1979, §246). Problém teda prináša otázku, či existujú takéto skryté, nepoznatelné mentálne stavy.

V príspevku tento problém rozvediem v širšom kontexte, než o akom hovorí Wittgenstein. Najprv predstavím jeho argument. Následne poukážem na niektoré problematické miesta. V prvom rade mi ide o situáciu duševnej poruchy. V príspevku sa

¹ Tento výstup vznikol v rámci projektu „Aplikácia Wittgensteinovho diela na filozofiu psychiatrie“ (interné číslo projektu KU: IG-2024-005-D) podporeného z výzvy Early Stage Grants (ESG) v rámci Plánu obnovy a odolnosti SR. Projekt je financovaný z mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti prostredníctvom Výskumnej agentúry na základe Zmluvy č. 09I03-03-V05-00019.

pokúšam o neštandardnú interpretáciu Wittgensteinovho argumentu. Tvrdím totiž, že tento argument **netvrdí**, že súkromný jazyk nie je možný. Jeho výsledkom je skôr nemožnosť o ňom zmysluplne komunikovať. A v tomto zmysle teda nie je na mieste hovoriť o **jazyku**. Wittgenstein však nebol behaviorista, teda neodmietal reč o mentálnych stavoch ako takú (čím sa líšil od autorov, ako je napríklad Willard Van Orman Quine (Quine, 1998, s. 51)). V závere príspevku poukazujem na nevyhnutnosť normatívneho posunu, ktorý má charakter prechodu zo súkromnej sféry na sféru verejnú. To v prípade duševných porúch zabezpečuje napríklad psychoterapia.

Základná Wittgensteinova otázka znie: Ako je možné, že si rozumieme? Na pozadí tejto otázky otvára problematiku súkromného jazyka. Wittgensteinov prístup sa dá charakterizovať ako sociálna normativita. V rámci mojej interpretácie Wittgensteinovho argumentu predpokladám existenciu privátnych stavov (ktoré nazývam proto-pravidlá). Je možné si položiť otázku, ako je technicky možné, že tieto privátne stavy existujú (resp. ako je možné, že myslíme). Tu môžeme siahnuť po koncepte Jerryho Fodora a jeho teórie jazyku myslenia (Fodor, 1975). Fodor tvorí protipól k Wittgensteinovmu konceptu. V texte preto zvážim aj tento teoretický prístup.

Je otázne, do akej miery je takýto postup možný. V príspevku som sa rozhodol vychádzať z Wittgensteinovej filozofie jazyka a jeho konceptu sociálnej normativity. Wittgenstein (1979) nezastáva naturalizmus v skúmaní filozofie mysli, tak ako to robí Fodor (1975). Ten sám sa stavia k Wittgensteinovej filozofii kriticky. Tieto dva myšlienkové koncepty teda stoja voči sebe v opozícii. V tomto príspevku sa pokúšam ukázať, že Wittgensteinova filozofia jazyka (1979) môže potenciálne obohatiť filozofiu psychiatrie. Nepúšťam sa do hlbkej interpretácie Fodorovej teórie (1975), ale skúšam v nej nájsť možné prieniky s témou tohto príspevku.

Ako možné „spojivo“ medzi naturalistickým prístupom Fodora (1975) a sociálno-normatívnym prístupom Wittgensteina (1979), kladiem teóriu „mentálnych udalostí“ Davidsona (1970). Davidsonova teória **anomálneho monizmu** predstavuje funkčný most medzi naturalizovanou filozofiou mysle (biológiou) a Wittgensteinovou sociálnou normativitou. Zatiaľ čo Fodor (1975) hľadá vnútornú štruktúru mysle, Davidson (1970) sa pýta, ako môžeme mentálne udalosti (a v našom kontexte môžeme zvážiť aj stavy ako sú halucinácie či úzkosť) opísať ako súčasť „fyzického sveta“ bez toho, aby sme ich zredukovali na čistú biológiu.

Treba si uvedomiť, že Wittgenstein sa voči scientizmu vo filozofii staval kriticky. Jeho rozlíšenie **príčin a dôvodov** malo očistiť filozofiu od snahy hľadať kauzálne vysvetlenie psychologických fenoménov. Davidson však Wittgensteina produktívnym spôsobom prekonáva a tak umožňuje do jeho normatívnej filozofie vniesť aj spojivo s kauzálnym (vedeckým) vysvetlením (Davidson, 1963). Tento Davidsonov vklad na tomto mieste môže slúžiť aj ako spojivo medzi Fodorom (1975) a Wittgensteinom (1979).

Príspevok sa sústreďuje na filozofiu jazyka a nie na filozofiu mysle. V súčasnej filozofii psychiatrie prevláda fenomenologický prístup (por. Feyaerts – Sips, 2023). V príspevku sa pokúšam do diskusie priniesť aj názory Wittgensteina a jeho sociálny normativizmus. Takýto prístup neredukuje diskusiu len na vedecké (kognitívne, fyziologické a iné) vysvetlenie problému, ale stavia sa k nemu ako k sociálnemu fenoménu. To korešponduje aj so súčasnými trendmi v rámci filozofie psychiatrie, keď sa prestáva hovoriť len o „poruchách mozgu“, ale aj o „poruchách osoby“ (Graham, 2010, s. 162). Takýto prístup vníma pacienta holisticky a neredukuje ho len na biologickú rovinu.

Argument proti súkromnému jazyku

Wittgenstein (1979, §258) svoj argument začína nasledovne. Predstavme si, že mám pocit P, ktorý v jazyku nemá pomenovanie. Každý deň, keď pocit P mám, si do kalendára zaznačím znak P. Znamená to, že som **pomenoval** nejaký nový pocit, známy len mne a nikomu inému?

Aby som mohol zdôvodniť Wittgensteinovu odpoveď, musím najprv načrtnúť jeho predstavu fungovania jazyka. Ten poukazuje na praktický rozmer jazykovej praxe. V samotnom jazyku sa nenachádza nič, čo by mu dávalo inherentnú esenciu (Wittgenstein, 1979, §7). Ide skôr o arbitrárny nástroj, ktorým niečo robíme (Wittgenstein, 1979, §11). Porozumenie spočíva na niečom, čo je zdieľané, kde sa stretávame. To sa nenachádza v jazyku, ale v tom, čo Wittgenstein nazýva **forma života**, na ktorom rôzne jazykové prejavy (**jazykové hry**) spočívajú (Wittgenstein, 1979, §241). Na minimálnej úrovni zdieľame telesnosť. V širšom (a pre komunikáciu zásadnejšom) rozmere ide o zdieľanú kultúru. Toto porozumenie, ktoré konštituuje formy života, je podľa Wittgensteina možné vďaka zdieľaniu pravidiel. Pravidlá nemusia byť viditeľné, riadime sa nimi slepo, sú poslednou vrstvou zdôvodnenia (Wittgenstein, 1979, §219).

V prípade mentálnych stavov teda nehovoríme o esenciálnom význame napríklad slova „bolesť“. Porozumenie druhému spočíva v tom, že hráme s týmto slovom rovnakú jazykovú hru, čo je možné len za predpokladu, že zdieľame rovnakú formu života, v ktorej toto slovo dáva zmysel (Wittgenstein, 1979, §304). Normativita hovorí, kedy sú pravidlá použité správne (a komunikácia je možná) a kedy nie (a v komunikácii nastáva neporozumenie). To je však možné len za predpokladu širšej sociálnej zhody. Pravidlá nie sú súkromné, ale sú výsledkom spoločenstva, ktoré určuje, kedy je pravidlo použité správne (Wittgenstein, 1979, §23).

A to je odpoveď na vyššie uvedený problém. Ak hovoríme o súkromnom pociť P, musíme uviesť pravidlo, na základe ktorého je možné pomenovanie tohto pocitu zmysluplne používať. To je však zjavný oxymoron. Pravidlo nemôže byť súkromné, raz použité pravidlo totiž nie je pravidlo. V takom prípade totiž nemôžeme zmysluplne hovoriť o **správnom** a **nesprávnom** použití pravidla. V prípade súkromného pocitu sa ja sám stávam garantom svojej „súkromnej normativity“. Wittgenstein (1979) naznačuje, že to nie je možné. Toto konanie vykazuje štruktúru logického kruhu (ako v metafore s darovaním v §268 **Filozofických skúmaní**). Nemôžeme sa spoliehať ani na vlastnú pamäť. Ako totiž viem, že môj včerajší pocit P je ten istý ako dnešný pocit P? Wittgenstein hovorí, že to, či ovládame pravidlo, zistíme tak, že vieme pomenovať omyl. Na to však vždy potrebujeme niekoho iného, širšie spoločenstvo, ktoré je garantom správneho použitia pravidla. Ja sám ním nemôžem byť.

Na počiatku bol subjekt

Čo nám však tento argument hovorí? V post-modernej interpretácii sa javí ako odmietnutie **subjektu**. Tento prístup je správny potiaľ, pokiaľ solipsistický subjekt nahradzuje subjektom **sociálnym**. Wittgensteinov argument obracia karteziánsky psychologický model. V konečnom dôsledku garantom mojich mentálnych stavov nie som ja sám, ale je ním **druhý**.

V predloženej analýze navrhujem alternatívnu interpretáciu. Domnievam sa, že tento argument je platný. **Avšak** netvrdí, že súkromné mentálne stavy neexistujú. Wittgensteinovou intenciou, navrhujem, bolo ukázať, že o súkromných stavoch, keďže sú súkromné, nie je možné **zmysluplne** hovoriť. A v tomto zmysle teda nejde o jazyk. Potiaľ teda súkromný **jazyk** neexistuje. To, čo však súkromný jazyk má vyjadrovať, teda súkromné mentálne stavy, existuje.

Preto sa mi nezdá správne interpretovať tento argument ako problematizovanie subjektivity (typickej pre filozofiu druhej polovice 20. storočia). Ako na to správne poukázala v svojej podnetnej knihe **Kdo tu mluvil o víťezství?** Tereza Matějčková (2022), jeden filozofický smer modernej filozofie dokazuje nemožnosť zbaviť sa subjektu. Je ním existencializmus. Práve stavy, akými sú **úzkosť** či **vzdor** sú počiatočné body ďalšieho myslenia. Subjekt sa tak nachádza akoby na začiatku, **pred** (Matějčková, 2022).

V kontexte vyššie naznačenej argumentácie však musíme upraviť náš pojem súkromného jazyka. Možno predostrieť návrh hovoriť o **súkromnej a verejnej sfére** jazyka (Sussman, 1995). Súkromná sféra je tvorená pravidlami, ktoré by sme mali chápať skôr ako proto-pravidlá. Nemôžu byť plnohodnotnými pravidlami, keďže nie sú sociálne zdieľané. Týmto súkromnými proto-pravidlami sa riadi existenciálny subjekt.

Zatiaľ čo existencializmus vníma subjekt ako počiatočný bod úzkosti a rozhodovania, kognitívny internalizmus Fodora (1975) mu dáva štrukturálny rozmer. Fodorova hypotéza o jazyku myslenia naznačuje, že subjekt disponuje vnútorným systémom reprezentácií, ktorý predchádza učeniu sa materinskej reči (por. Rescorla, 2024). V kontexte tejto analýzy to znamená, že to, čo nazývam „súkromnou sférou“, nie je len beztvárý prúd pocitov, ale štruktúrovaný systém, ktorý však bez intersubjektívnej normativity zostáva sémanticky uzatvorený.

Ak prijmemé tézu, že privátne mentálne stavy existujú pred ich socializáciou, Fodorova (1975) hypotéza **jazyka myslenia** (Language of Thought) ponúka vysvetlenie ich štruktúry. Podľa Fodora (1975) totiž myslenie neprebíha v prirodzenom jazyku, ale v mentálnej reči (**mentalese**), ktorá je vrodená a má svoju vlastnú syntax. Tým by sme mohli vysvetliť, prečo subjekt disponuje komplexným vnútorným životom (teda tým, čo nazývam „proto-pravidlá“) ešte predtým, než vstúpi do intersubjektívnej normativity.

V tomto bode ma teda zaujíma vzťah normativity a duševnej poruchy, čo bude témou nasledujúceho textu.

Duševná porucha a súkromný „jazyk“

Komunikácia je intersubjektívna, čo v kontexte Wittgensteina (1979) znamená, že je založená na zdieľaní spoločných pravidiel. Jazyk spočíva na spoločnej zhode a je verejný (práve preto Wittgenstein (1979, §66) tvrdí, že význam slova je jeho použitie). Ak chceme pochopiť utrpenie druhého, musíme ho chápať v takomto intersubjektívnom kontexte. Utrpenie sa prejavuje v správaní, jazykových prejavoch a v sociálnych interakciách. Tieto prejavy utrpenia musia byť pre vonkajšieho pozorovateľa aspoň čiastočne zrozumiteľné, aby došlo k pochopeniu.

Preto sa napríklad problém bolesti nejaví ako zásadne problematický fenomén. Bolesť je viac-menej jav, s ktorým je oboznámená väčšina účastníkov komunikácie a aspoň v nejakej miere si je schopná predstaviť, čo má druhý na mysli, keď o bolesti hovorí. Takéto pochopenie problému je však chápanie behaviorálne. Pochopiť mentálny stav druhého môžeme na základe analógie s vlastným mentálnym stavom. Všimame si prejavy takéhoto stavu a usudzujeme, že keď druhý javí tie isté znaky, ktoré sprevádzajú našu analogickú bolesť, sprevádza ich analogický mentálny stav.

Wittgenstein však problém takto jednoducho neinterpretuje. Otázku môžeme posunúť ďalej a pýtať sa na mentálne stavy z oblasti psycho-patológie. Prečo je psychóza nezrozumiteľná? Psychotický diskurz vykazuje symptómy narušenej intersubjektívnej konektivity. Pacient so psychózou teda hrá iné jazykové hry, a to znamená, že nezdieľa s ostatnými rovnakú formu života, teda rovnakú normativitu. Tu sa teda opäť vraciame k súkromnému jazyku a tiež vidíme, akým spôsobom k otázke intersubjektivity pristupuje

Wittgenstein (1979). Intersubjektivita je zdieľaná normativita, všetci normálni účastníci komunikácie sa riadia rovnakými pravidlami (Wittgenstein, 1979, §19).

Túto nezrozumiteľnosť môžeme hlbšie osvetliť prostredníctvom Davidsonovho (1970) anomálneho monizmu. Davidson (1970) tvrdí, že mentálne udalosti sú sférou, ktorú konštituuje ideál racionality. Ak však mentálna udalosť u pacienta so psychózou prestáva byť prepojitelná so zvyškom zdieľanej siete presvedčení (ide o holizmus mentálneho), stráca svoju sémantickú zrozumiteľnosť. Holizmus mentálneho hovorí, že mentálne udalosti nikdy nestoja samostatne, ale majú význam len v „sieti“ s inými mentálnymi stavmi. To nám ukazuje, že psychotik žije v „súkromnom svete“, nejde len o jednu chybnú myšlienku, ale o celú alternatívnu sieť mentálnych udalostí.

Psychóza sa v tomto kontexte javí ako analógia súkromného jazyka. Kanadský autor Louis Sass vo svojej knihe, v ktorej vychádza z Wittgensteinovej filozofie, **The Paradoxes of Delusion**, re-interpretuje klasické chápanie schizofrénie ako degradácie (chápanie ako forma demencie) (Sass, 1995). Hovorí naopak o hyper-racionalite. To nás privádza k myšlienke, že súkromný charakter psychózy nespočíva ani tak v odmietnutí zdieľaných pravidiel, ale skôr v tvorbe **nových**. Tieto však majú súkromný charakter. Vyššie som ukázal, že ak berieme Wittgensteinov (1979) argument vážne, nemali by sme hovoriť o psychotickom súkromnom **jazyku**. Ide však o súkromný **svet**, v ktorom postihnutý jedinec žije. Z hľadiska Davidsona (1970) by sme mohli povedať, že aj keď je holizmus mentálnych udalostí postihnutého jedinca vnútorne konzistentný, je izolovaný od všeobecne normatívne prijímanej siete.

Z pohľadu Fodora (1975) by sme psychózu mohli interpretovať ako stav, kde vnútorný systém reprezentácií (jazyk myslenia) funguje štrukturálne správne (má logiku a syntax), ale stratil funkčné prepojenie s externým svetom a verejným jazykom. Psychotik nie je postihnutý absenciou pravidiel, ale riadi sa pravidlami svojho vnútro-psychotického systému, ktorý je však kvôli svojej izolovanosti od zdieľanej normativity pre okolie nepochopiteľný. V tomto bode sa zdá, že Fodorova (1975) teória je kompatibilná so Sassovým (1995) názorom o hyper-racionalite psychózy a Davidsonovým (1970) prístupom holizmu mentálneho.

Davidson (1970) tvrdí, že mentálne udalosti sú identické s fyzickými (ide o monizmus), ale neexistujú žiadne prísne zákony, ktoré by ich spájali (anomalizmus). Pre psychiatriu by to znamenalo, že psychotická skúsenosť je fyzicky reálna (môžeme ju fyziologicky odhaliť v mozgu pacienta), ale stáva sa **anomálnou**. Psychóza totiž nie je len biologická porucha, ale zlyhanie možnosti interpretovať fyzickú udalosť ako zmysluplný mentálny akt v rámci intersubjektívneho priestoru.

Z toho vyplýva, že v otázke psychózy nejde o stratu subjektivity, ktorá ústi do straty intersubjektivity, ale o takú zmenu subjektivity, ktorú nie je možné zdieľať intersubjektívnym jazykom. Psychóza sa teda pohybuje vo vlastnej súkromnej jazykovej sfére. Práve preto je psychóza nezrozumiteľná. Táto nezrozumiteľnosť sa prejavuje aj v explicitnom narušení jazykovej praxe, v porušení syntaxe a sémantiky. Ako však ukazujú mnohé empirické výskumy, toto porušenie nemusí byť nevyhnutne iracionálne. Pacienti často vedia svoje neštandardné používanie jazyka racionálne zdôvodniť (Sass, 2017, s. 98).

Zhoda nemôže byť nikdy nulová. Teda ani nikdy nemôžeme hovoriť o úplnej strate intersubjektivity. Sféry použitia jazyka – súkromná a verejná – sa však plne neprekrývajú. Terapia duševnej poruchy tak vo veľkej miere musí zabezpečiť mediáciu medzi súkromnou sférou a sférou verejnou.

Terapia ako mediácia medzi súkromným a verejným

Filozoficky zaujímavým aspektom psychoterapie je jej jazykový charakter. Terapia sa deje v jazyku a na úrovni jazyka. To je moment, na ktorý sa môžeme veľmi obohacujúco pozrieť

z hľadiska Wittgensteinovej (1979) filozofie. Jazyk sa tak stáva nielen prostriedkom terapie, ale v istom zmysle aj jej cieľom. Zmena na jazykovej úrovni totiž v konečnom dôsledku znamená zmenu na úrovni normativity a teda začlenenie do širšieho spoločenstva.

Pokiaľ teda chápeme duševnú poruchu ako „súkromnú“ normativitu (v zmysle, v akom som o tom hovoril vyššie), cieľom terapie by malo byť preniesť takéto proto-pravidlá do zdieľanej normativity, na ktorej sa spoločnosť zhoduje.

To môže fungovať dvomi spôsobmi. Štandardným cieľom je nahradenie pacientových proto-pravidiel pravidlami zdieľanými a teda snaha „naučiť“ pacienta, ako sa riadiť rovnakými pravidlami ako zvyšok spoločenstva. To sa odohráva konfrontáciou pacientov súkromnej sféry s verejnou jazykovou sférou, ktorú v prípade psychoterapie zastupuje terapeut. Ten zabezpečuje mediáciu, vďaka ktorej sa súkromné mení na verejné, a to tým, že pacient prijíma ako normu verejnú normativitu a opúšťa svoj súkromný svet.

Druhý spôsob však môže spočívať aj v tom, že pacienti proto-pravidlá sa začlenia do zdieľanej normativity. V tomto prípade sa nemodifikuje súkromná pacientova sféra jazyka, ale modifikuje sa sféra verejná.

Druhý spôsob je z hľadiska filozofie, domnievam sa, zaujímavejší. Jedným z dôsledkov je de-stigmatizácia duševných porúch. To znamená, že takýto jav sa prestane považovať za nenormálny, teda už nebude vyčleňovaný zo všeobecne zdieľanej kolektívnej normativity. Takýmto spôsobom sa však normativita ako taká obohacuje o nové prvky. Z toho vyplýva, že dichotómia normálne-nenormálne nie je esenciálne určená, ale podlieha zmene.

Z pohľadu Davidsonovho (1984) **princípu ústretovosti** je psychóza momentom, kedy interpretácia zlyháva, pretože v správaní druhého už nedokážeme identifikovať logickú štruktúru, na ktorej stojí intersubjektívne porozumenie. Terapia je potom pokusom o znovunastolenie tohto interpretačného rámca. Princíp ústretovosti hovorí, že aby sme niekomu rozumeli, musíme predpokladať, že jeho presvedčenia sú logicky konzistentné a z veľkej časti pravdivé (Davidson, 1984). Psychóza predstavuje pre tento princíp problém. Ak u pacienta nemôžeme predpokladať základnú racionálnu konzistenciu, jeho mentálne udalosti prestávajú byť pre nás čitateľné ako „myšlienky“ a menia sa na izolované súkromné fenomény. Avšak prístup, ktorý som predstavil v tomto príspevku, môže túto krízu prekonať. Pokiaľ budeme chápať sieť pacientových mentálnych udalostí ako vnútorne konzistentnú, terapia ako snaha o zladžovanie pacientovej a verejnej normativity, môže byť úspešná.

Ak je cieľom terapie mediácia medzi súkromným a verejným, môžeme ju chápať ako proces „zladžovania“ individuálneho „jazyka myslenia“ pacienta a kolektívnej „formy života“ spoločenstva. Terapeut tu nevystupuje len ako garant normy, ale aj ako prekladateľ, ktorý pomáha pacientovi nájsť vo verejnom jazyku ekvivalenty pre jeho špecifické mentálne reprezentácie.

Záver

V príspevku som ponúkol neštandardnú interpretáciu Wittgensteinovho (1979) argumentu proti súkromnému jazyku, aby som mohol lepšie uchopiť problém, ktorý pred nás stavia stav duševnej poruchy, v prvom rade psychózy. Tento stav je charakterizovaný zásadným narušením intersubjektívnej komunikácie. Argumentoval som, že problém spočíva v súkromnej sfére pacientovho jazyka, čo znamená, že takto postihnutý človek nezdieľa normativitu intaktnej populácie. Wittgensteinova filozofia na tomto mieste ponúka model, ktorý môže viesť k de-stigmatizácii postihnutých osôb. Ich prejavy nemusia byť z normativity vyčleňované ako nenormálne, ale môžu vďaka terapii na tejto normativite spolu-participovať. To však vedie k práci s normativitou. Takýto prístup nám ukazuje, že normativita ako taká nie je stabilná, ale podlieha (nevyhnutnej) zmene. Táto zmena má vždy charakter súkromnej

deviácie od normativity. Či už hovoríme o umeleckej kreativite alebo inej zmene, začína sa v subjekte ako existenciálnej jednotke, ktorá tvorí súkromné narušenie zdieľanej normy. Pokiaľ však táto súkromná deviácia nedokáže byť mediovaná do sféry verejnej, nedá sa o nej nič zrozumiteľné a zmysluplné povedať. To je, domnievam sa, výsledok Wittgensteinovho argumentu proti súkromnému jazyku. Aby však súkromný svet človeka s duševnou poruchou mohol „splynúť“ so svetom, v ktorom žijú ostatní, musí byť spoločnosť ochotná svoje normy meniť. Ak normativitu zakonzervujeme, isté osoby zostanú navždy stigmatizované ako „nenormálne“.

Literatúra

- DAVIDSON, Donald. 1963. Actions, Reasons, and Causes. In: *The Journal of Philosophy*, roč. 23, 1963, č. 60, s. 685-700. ISSN 0022-362X.
- DAVIDSON, Donald. 1970. Mental Events. In: FOSTER, L. – SWANSON, J. W. (eds.). *Experience and Theory*. Amherst: University of Massachusetts Press, s. 79-101.
- DAVIDSON, Donald. 1984. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press, 1984. 320 s. ISBN 9780199246298.
- FEYAERTS, Jasper. – SIPS, Rob. 2023. The Philosophies of Madness: An Introduction. In: *Philosophical Psychology*, roč. 7, 2023, č. 36, s. 1227-1236. ISSN 0951-5089.
- GRAHAM, George. 2010. *The Disordered Mind*. New York: Routledge, 2010. 303 s. ISBN 0-203-85786-0.
- FODOR, Jerry. 1975. *The Language of Thought*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1975. 214 s. ISBN 0-674-51030-5.
- MATĚJČKOVÁ, Tereza. 2022. *Kdo tu mluvil o vítězství?*. Praha: Karolinum, 2022. 280 s. ISBN 978-80-246-5465-2.
- RESCORLA, Michael. 2024. The Language of Thought Hypothesis. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition), Edward N. Zalta – Uri Nodelman (eds.). Dostupné na <https://plato.stanford.edu/entries/language-thought/> [2026-02-25].
- SASS, Louis. 1995. *The Paradoxes of Delusion*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1995. 168 s. ISBN 9780801498992.
- SASS, Louis. 2017. *Madness and Modernism*. Oxford: Oxford University Press, 2017. 595 s. ISBN 978-0674541375.
- SUSSMAN, Hannah. 1995. Maxima Moralia: Millennial Fragments on the Public and Private Dimensions of Language. In: *Modern Language Notes*, roč. 4, 1995, č. 110, s. 856-887. ISSN 01496611.
- QUINE, Willard O. 1998. Ontologická relativita. In: PEREGRIN, Jaroslav (Ed.). *Obrat k jazyku: Druhé kolo*. Praha: Filosofia, 1998, s. 47-82. ISBN 80-7007-102-8.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. 1979. *Filozofické skúmania*. Bratislava: Pravda, 1979. 280 s.